

İDEOLOJİK ÖRGÜTLER VE SİYASİ ÖĞRENCİ OLAYLARI

(1960-1980 ARASI ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİ
OLAYLARININ BASINA YANSIMASI)

Yazarlar:

Prof. Dr. Kadir ULUSOY
Doç. Dr. Sefa Salih AYDEMİR

...Geleceğin Fikirleri...

www.vizetek.com.tr

**İDEOLOJİK ÖRGÜTLER
VE SİYASİ ÖĞRENCİ OLAYLARI
(1960-1980 ARASI ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİ
OLAYLARININ BASINA YANSIMASI)**

Yazarlar

Prof. Dr. Kadir ULUSOY
Doç. Dr. Sefa Salih AYDEMİR

ISBN: 978-625-5531-01-8

Copyright © Vizetek

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Vizetek Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketine aittir. Vizetek Yayıncılık'ın izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, elektronik, mekanik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Sayın okuyucularımız, bandrolsüz yayınları satın almamanızı diliyoruz.

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazar(lar)ına aittir.

Yayın Koordinatörü: Ferit RESULOĞULLARI

Kapak Tasarımı & Mizanpaj: Abdulkadir EMİROĞLU

Yayın Tarihi: Aralık, 2024

Materyal Türü: Elektronik Kitap (Çevrim içi / Web tabanlı)

Elektronik Yayın Formatı: PDF

Elektronik Yayın Tipi: Adobe Ebook Reader

Seyranbağları Mah. İncesu Cad. 10/2 Çankaya/ANKARA

Tel.: (0312) 482 00 11

Web: www.vizetek.com.tr

E-mail: vizetkeyayincilik@gmail.com

Yayıncı Sertifika No: 41575

İDEOLOJİK ÖRGÜTLER VE SİYASİ ÖĞRENCİ OLAYLARI

(1960-1980 ARASI ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİ
OLAYLARININ BASINA YANSIMASI)

Yazarlar:

Prof. Dr. Kadir ULUSOY
Doç. Dr. Sefa Salih AYDEMİR

Ankara 2024

İÇİNDEKİLER

Tablolar ve Çizimler Listesi	9
Önsöz.....	11
Önsöz.....	13
Giriş.....	15

1. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDEN 1980'E TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERDE YAŞANAN ÖĞRENCİ OLAYLARINA GENEL BAKIŞ

I.1. Soğuk Savaş Dönemine Kadar Üniversitelerdeki Öğrenci Olayları.....	2
I.1.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemindeki Öğrenci Hareketleri.....	2
I.1.1.1. Suhte (Medreseli) İsyanları.....	2
I.1.1.2. Kuleli Vakası	4
I.1.1.3. Talebe-i Ulum Hareketleri	5
I.1.1.4. Meşrutiyet Dönemi Olayları.....	7
I.1.2. Milli Mücadele ve Tek Parti Dönemi (1919–1950)	13
I.1.2.1. İşgallere Karşı Düzenlenen Mitingler	14
I.1.2.2. Darülfünun Grevi	15
I.1.2.3. Tramvay Şirketi Protestoları.....	17
I.1.2.4. Vagon-Li Olayları.....	18
I.1.2.5. Razgrad Olayları.....	19
I.1.2.6. Tan Gazetesinin Tahribi Olayları.....	21
I.1.2.7. Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Hadisesi.....	24
I.2. Çok Partili Dönem ve 27 Mayıs 1960 Darbesine	
Giden Süreçte Üniversite Katkısı.....	27
I.2.1. 27–28 Nisan 1960 İstanbul Olayları	28
II.2.2. 29 Nisan 1960 Ankara Olayları	36
II.2.3. 555 K.....	38
II.3. Türkiye’de 1968.....	40
II.3.1. Türkiye’de 1968 Olaylarının Başlama Nedenleri	41
II.3.2. 1968 Olaylarının Gelişimi	58
II.3.3. 1968 Olaylarının Sonuçları.....	69
II.4. 12 Mart 1971 Muhtırasının Üniversiteye Yansımaları	70
II.4.1. 1968’den 12 Mart Muhtırası’na Üniversiteler.....	70
II.4.2. 1971-1974 Arası Öğrenci Örgütlerinin Bastırılması, Askeri Yönetim ve Üniversite	77

Kaynak: 06.05.1972 tarihli Tercüman Gazetesi.....	83
II.5. 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesine Giden Süreçte Üniversite.....	83
II.5.1. Eylem Dönemi (1974–1978).....	84
II.5.2. Politik Şiddet Dönemi (1979- 1980).....	98

2. BÖLÜM

ÜNİVERSİTE İÇİNDE SAĞ VE SOL'UN YÜKSELİŞİ, ÖRGÜTLER, KAMPLAŞMALAR VE BASIN

II.1. Türkiye’de 1960 - 1980 Arası Etkin Olan Öğrenci Kuruluşları	108
II.1.1. Milli Türk Talebe Birliği (MTTB)	109
II.1.2. Fikir Kulübü Federasyonu ve DEV-GENÇ.....	111
II.1.3. Devrimci Doğu Kültür Ocakları	114
II.1.4. Üniversite Talebe Dernekleri	116
II.2. Türkiye’de 1968 Olaylarında Öğrencilere Etki Eden Görüş ve Partiler	120
II.2.1. Türkiye İşçi Partisi (TİP)	122
II.2.2. YÖN Dergisinin Etkisi	124
II.2.3. Milli Demokratik Devrim (MDD)	127
II.3. Sol Görüşlü Öğrenciler Arasında Gelişen Örgütler ve Kamplaşmalar	131
II.3.1. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO).....	133
II.3.2. Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C).....	136
II.3.3. Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu (TIKKO).....	138
II.3.4. Devrimci Yol Hareketi (DEV-YOL).....	139
II.4. Sağ Görüşlü Öğrenciler Arasında Etkin Örgütler ve Ayrışma	142
II.4.1. Komünizmle Mücadele Derneği	143
II.4.2. Ülkücü Gençlik ve Komando Kampları	145
II.4.3. Akıncılar (AK-DER).....	149
II.5. 1960- 1980 Arası Üniversite Olayları Karşısında Öğretim Üyeleri	151

3. BÖLÜM

CUMHURİYET, MİLLİYET VE TERCÜMAN GAZETELERİNİN 1960–1980 ARASI ÖĞRENCİ OLAYLARINA YAKLAŞIMLARI

III.1. 1960 Yılına Kadar Türkiye’de Basın-İktidar-İdeoloji İlişkilerine Kısa Bir Bakış	156
III.1.1. Cumhuriyet Gazetesi:.....	157
III.1.2. Milliyet Gazetesi.....	159
III.1.3. Tercüman Gazetesi	159
III.2. Dönemsel Olarak Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerinin Haber Farklılaşması Bakımından Örnek Olaylar.....	160
III.2.1. 1960-1965 Arası: “27-29 Nisan 1960 Üniversite Olayları”	161
III.2.1.1. Manşet ve Haberler	161
III.2.1.2. Köşe Yazarları.....	172
III.3.1. 1965-1970 Arası: “16 Şubat 1969 Kanlı Pazar Hadisesi”	176

III.3.1.1. Manşet ve Haberler.....	177
III.3.1.2. Köşe Yazarları	183
III.3.2. 1970-1975 Arası: “Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın İdamları” ...	189
III.3.2.1. Manşet ve Haberler.....	190
III.3.2.3. Köşe Yazarları	195
III.4. Gazete Haberlerine Göre Üniversite Olaylarının Mekâna ve Zamana Göre Dağılımı	199
Tablo 18 1960-1980 Arası Cumhuriyet Gazetesi Haberlerine Göre Olay Çıkan İller ...	201
Sonuç	212
Kaynaklar	222

TABLolar VE ÇİZİMLER ÇİZELGESİ

Tablo 1 Öğrencilerin Gazetelerde Okumayı	63
Tercih Ettikleri Haber Konularının Dağılımı (%)	
Tablo 2 Üniversitede yenileşmeyi gerektiren neden üniversitelerin kendilerini yenilemede genellikle ağır kalmasıdır” Görüşüne Katılma Durumu (Üniversitelere Göre %)	65
Tablo 3 Üniversitedeki yenileşme, eğitim sistemindeki ve özellikle yükseköğretimdeki yenileşmeden ayrı düşünülemez” Görüşüne Katılma Durumu (Üniversitelere Göre %)	66
Tablo 4 Ankara Üniversitesi Öğrencilerinin En Çok Konuştukları Siyasal ve Toplumsal Sorunlar	76
Tablo 5 Öğrenci Kuruluşlarının Bildirileri.....	77
Tablo 6 Fakültelere Göre Boykot ve İşgaller	84
Tablo 7 01.10.1976-01.02.1977 Arasında Bazı Üniversite ve Fakültelerin Kapalı Kaldığı Gün Sayıları	109
Tablo 8 Ocak 1977- Nisan 1978 Arası Anarşik Olaylarda Hayatını Kaybedenlerin Sayıları.....	118
Tablo 9 12 Eylül 1980 Öncesi ve Sonrası Bir Yıllık Sürede Meydana Gelen Olayların Karşılaştırılması.....	121
Tablo 10 12 Eylül 1980 Harekâtından Bir Hafta Önceki Olaylar ile 09-15 Şubat 1982 Tarihleri Arasındaki Bir Haftalık Olayların Karşılaştırması.	123
Tablo 11 1978-1982 Arası Öğrenci Olayları	124
Tablo 12 12 Eylül Sonrası Öğrenci Olaylarının Aylara Göre Dağılımı	125
Tablo 13 1960-1971 Arası Düşünsel Ayrışma ve Sol’un Yükselişi.....	151
Tablo 14 1971-1980 Arası Politik Ayrışma	154
Tablo 15 Kurulan Komando Kamplarındaki Gençlerin Günlük Eğitim Programı	168
Tablo 16 1980 Öncesi Ülkücü Unsurların Klasik Örgütlenme Şeması.....	169
Tablo 17 1980 Öncesi Akıncı Dernekleri	171
Tablo 18 1960-1980 Arası Cumhuriyet Gazetesi Haberlerine Göre Olay Çıkan İller	224
Tablo 19 1960-1980 Arası Milliyet Gazetesi Haberlerine Göre Olay Çıkan İller.....	225
Tablo 20 1960-1980 Arası Tercüman Gazetesi Haberlerine Göre Olay Çıkan İller	226
Tablo 21 1960-1980 Arası Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerinde Öğrenci Olaylarının çıktığı İller	227
Tablo 22 1960-1980 Arası Aylara Göre Cumhuriyet Gazetesi’nde Haber Olan Öğrenci Olay Sayıları	228
Tablo 23 1960-1980 Arası Aylara Göre Milliyet Gazetesi’nde Haber Olan Öğrenci Olay Sayıları.....	229
Tablo 24 1960-1980 Arası Aylara Göre Tercüman Gazetesi’nde Haber Olan Öğrenci Olay Sayıları.....	230
Tablo 25 1960-1980 Arası Yıllara Göre Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerine Haber Olan Öğrenci Olayları Artış Grafiği	232
Tablo 26 1960-1980 Arası Aylara Göre Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerine Haber Olan Öğrenci Olayları Artış Grafiği.....	232

ÖNSÖZ

Darbe ve muhtıra kavramları hatta internet kullanımının yaygınlaşmasından sonra e-muhtıra kavramını da sıkça duyan Türk Milleti en son 15 Temmuz darbe girişimi/kalkışma olayını da yaşamıştır. Darbe ve muhtıralar sürecinde bu girişimi yapacak kişiler ve grupların ilk ortaya attıkları ve arkasına saklandıkları kavramlar arasında “demokrasi ve özgürlük” kavramları yer alır. Aslına bakıldığında her darbe ve muhtıra sürecinden sonra başta temel insan hakları olmak üzere özelde “demokrasi ve özgürlükler” en çok zararı görür. Ancak her olaya bir bahane, kılıf ve dayanak gerektiği için hiç kimsenin karşı çıkamayacağı temel değerleri öne sürerek yapılan veya yapılmaya kalkışılan bu olaylar Türkiye’yi hiçbir zaman ileriye götürmemiştir tam aksine hem maddi hem de manevi tahribatlara yol açmıştır.

Demokrasi ve özgürlük felsefesini aldığımız iddia edilen batı dünyasına bakıldığında darbe ve darbeye kalkışma olaylarını görmek zordur. Bu ülkelerde 19. Yüzyıldan itibaren işçi eylemleri başta olmak üzere daha ziyade sosyal ve ekonomik hakları savunan eylemler karşımıza çıkarken Türkiye’de askeri müdahaleler ve farklı görüşteki insanların çatışmaları karşımıza çıkmaktadır.

Büyük çaplı eylemler veya olaylar çıkarılacaksa geniş kitleleri harekete geçirmek şarttır. Bunun için insanların değerleri üzerinden yapılan eylemler söylemler çatışma çıkarmaya daha elverişlidir. Çünkü demokrasi bilinci ve kültürü tam oturmamış toplumlarda ideolojik yapılanmalar insanların değerleri çerçevesinde şekillenir. Türkiye’deki ideolojik yapılanmalara bakıldığında da hemen hemen her ideolojik hareketin arkasında bir bahçe vardır. Atatürkçülük, Kemalizm, Milliyetçilik (Türkçülük- Kürtçülük vd.), İslam (Laik- Antilaik, Alevilik, Sünnilik, Gayrimüslimlik, Ateizm, Deizm vd.), gibi en sık duyduğumuz ya bendensin ya ötekisin denilen söylemleri yıllardır duyduk. Sonuç ne oldu? Uzlaşma kültüründen kopuk, çatışmaya ve ötekileşmeye müsait insanlar özellikle gençlik yetiştirdik.

Bu temel ayrıştırma argümanları ülkemizde varken, işçi ve emekçi eylemleri, demokrasi ve insan hakları eylemleri gibi her kesimi ilgilendiren konularda ortak hareket gerçekleştirilemez. Ya şucunun sendikası ya bucunun sendikası ya onların adamı ya bunların adamı vb. ayrıştırmalarla “O’cu, Bu’cu” doluverir meydan. Bazen haklıya haklısın bile denmesine izin verilmez. Sorsanız herkez şikâyetçidir ama...

Ayrıştırılmış; birbirine kinleştirilmiş, ötekileştirilmiş insanların bir arada yaşamaya çalıştığı toplumlarda en ufak kıvılcım büyük acılara yol açan yangınlara çabuk dönüşebilmektedir. Değerler üzerinden ideolojik paralanmışlıklarla yetişen gençler toplumu karıştırmada, kaos oluşturmada, çatışma ortamı hazırlamada yönlendirilmeye müsait ilk hedef kitledir.

Osmanlıdan günümüze öğrenci olaylarına bakıldığı zaman görür ki ülke eğitiminin daha iyiye gitmesi için istekler ve talepler yerine; mevcut düzeni yıkmak veya birilerinin projelerine zemin hazırlamak için gençlik eylemleri genellikle istismar edilmiştir.

Farklılıkları kabullenip, saygı içinde yaşayabilen bir toplum olabilmek ve başkalarının değirmenine su taşıyan değil, ilimde, bilimde ve fende yarışan gençliğin yetişmesi ve yetiştirilmesi dileği ile...

Değerlerimiz, ümitlerimiz ve yarınlarımız olan gençlerin kardeşçe yaşayabilmesi adına tecrübeli ve kıdemli vatandaşlarımızında güzel örnekler sergilemesi dileği ile...

Prof.Dr. Kadir ULUSOY (Ankara)

ÖNSÖZ

Türkiye’de Cumhuriyet dönemi araştırmaları içerisinde 1960-1980 yılları arasında yaşanan ideolojik ve toplumsal gelişmelerin, sonraki dönem Türk siyasal hayatına derin etkileri olmuştur. Günümüz politik ayrışmaların temelini de oluşturan o dönemdeki gelişmelerin bir bütün olarak değerlendirilmesi önemlidir. İki fiili askeri darbenin ve bir muhtıra sürecinin yaşandığı bu dönemler, olayların hazırlık aşamaları içerisinde yaşanan ideolojik kamplaşmalar ve bu ayrışmalara ev sahipliği yapan üniversitelerin olaylara etkisi bu çalışmada bütüncül bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır.

1961 Anayasası ile birlikte, o döneme kadar yasaklanmış bulunan siyasi düşüncelerin üzerindeki kısıtlamaların kalkması sonucu, Türkiye’de hızlı bir şekilde ideolojik örgütlenme faaliyetleri başlamıştır. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi esnasında hükümetin düşürülmesinde aktif rol alan öğrenciler, ilerleyen dönemlerde siyasetle daha fazla ilgilenmeye başlamıştır. Ülkenin siyasal rejiminden hoşnut olmayan öğrenciler, yurt dışı gelişmelerin de etkisiyle yeni sistem arayışları içine girmişlerdir. “Sosyal adaletsizlik” kavramı başta olmak üzere birçok sosyalist kavram sloganlaşmaya başlamış bir yandan da ülkede hızla artan Amerikan aleyhtarlığı gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak sosyalizm düşüncesi yayılmaya başlamıştır. Hızla taraftar bulmaya başlayan sosyalizm akımı, aynı zamanda hem kendi içinde bölünmeleri beraberinde getirmiş hem de karşıt düşünce etrafında yeni düşüncelerin de örgütlenmesine neden olmuştur. Öğrenci örgütleri arasında da gözlemlenen bu bölünmeler ve karşıt örgütlerin ortaya çıkması ile birlikte örgütler, kısa sürede üniversiteler içinde etkinliklerini artırma mücadelesine girmişlerdir. Kısa sürede silahlı mücadeleye dönüşen bu tartışmalar sonucunda Türkiye büyük bir kaos ortamına sürüklenmiştir.

Yaşanan bu sancılı süreç içerisinde; Türkiye ve dünya gündeminde meydana gelen gelişmeleri topluma objektif şekilde aktarma misyonu bulunan ulusal basının önde gelen temsilcilerinden, farklı yayın politikalarına ve fikir akımlarına sahip Cumhuriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerinin olayları aktarış biçimi özelinde, dönemim basınının ideolojik pozisyonlarının kıyaslamasını yaparak, toplumsal ayrışma boyutlarının ortaya konmasının önemli olacağı düşünülerek bu çalışma hazırlanmıştır.

GİRİŞ¹

İnsanlık tarihi boyunca toplumsal hareketler, çeşitli taleplerle bir araya gelme inisiyatifi gösteren çeşitli grupların birtakım yeni kazanımlar elde etmek üzere iktidara ya da iktidar benzeri güç odaklarına karşı mücadelenin bir ifadesi olagelmıştır. Bu anlamıyla, her ne amaç ve koşulda bir araya gelirse gelsin, talep edilen şey toplumsal hareketin de bir bakıma temel amaç dinamiğini oluşturmaktadır. Tarihin farklı dönemlerinde, dünyanın değişik coğrafyalarında ortaya çıkan her toplumsal hareketin kendine özgü, birbirinden farklı mahiyette özellikleri bulunmaktadır. Ancak bu olayların/ eylemlerin/ hareketlerin ortak noktası, aynı “mağduriyeti” yaşıyor olmaktan kaynaklı bir zorunlu birliktelik duygusudur. Tam da bu yüzden, kendini haksızlığa uğramış hisseden insanlar ya da insan toplulukları, bir hedef etrafında toplanarak, ortak çıkarını elde edinceye kadar güç erkleriyle mücadele içine girmektedirler.

Bugünün toplumsal hareketleri ise geçmişten kopuk gibi görünmekle birlikte aslında çıkış noktasını ve temel hareket dinamiğini, geçmişten alan bir özelliğe sahiptir. Bu sebeptir ki bugün her bir toplumsal grup ve hareket en başta kendine meşruiyet alanı açabilmek için kendini tarihselleştirir ve tarihi bir geçmişe dayandırarak kendine bir alan açma yoluyla bugünkü mücadelesini toplum ve otorite nezdinde meşru hale getirmeye çaba harcar.² İnsanın dünyasal sistem ile ya da insanın insan grupları ile kurduğu ilişkiler sadece ekonomik, siyasi, kültürel, tarihsel veya simgesel nitelikte değildir; aslına bakılacak olursa, bütün bunların bir karışımı şeklindedir.³ Bu bağlamda, toplumsal hareketlerin – özelde ise burada inceleneceği üzere Türkiye’de 1960–1980 yılları arası Türkiye’deki üniversitelerde gerçekleşen öğrenci hareketlerinin – gerçekliği, temsil düzeyinde tek boyutlu değil, çok boyutludur. Bu yüzden darbeler, öğrenci olayları ve ideolojik çatışmalar özellikle tarihsel bir bakış açısıyla incelenmeye muhtaçtır.

- 1 Bu çalışma; “Sefa Salih Aydemir, 1960–1980 Arası Türkiye Üniversitelerindeki Öğrenci Olayları İçin Bir Kaynak Olarak Türk Basını (Cumhuriyet- Milliyet Ve Tercüman Gazetesi Örnekleri), Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin, 2014, Danışman: Doç. Dr. Kadir Ulusoy”, adlı tezin gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş halidir.
- 2 Giovanni Arrighi, Terence K. Hopkins, Immanuel Wallerstein, **Sistem Karşıtı Hareketler**, Çev. C. Kanat, B. Somay, S. Sökmen, Metis Yayınları (Yay.), 1995, s.28.
- 3 Türkiye’de toplumsal hareketlerin eski ve yeni bağlamda detaylı bir analizi için bkz. Mustafa Kemal Coşkun, “Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Türkiye’de Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler”, Ankara Üniversitesi (AÜ) **Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) Dergisi**, Sayı 61/1, 2006, s.67–102.

Herbert Marcuse, *Tek-Boyutlu İnsan* adlı çalışmasında; halen günümüzde etkisi olan ama daha az ve dolaylı etkinlik alanı olup gözden uzak bir doğrultuda seyreden 1960'lardaki çalkantıların hemen öncesinde; halkı, yontulmuş kişilikler, hoşnutsuz ve doygunluğa ulaşmış insanlar olarak karakterize etmekteydi.⁴ Toplumların tamamen homojenleşmiş insanlardan oluştuğu kabul ediliyorsa da, günümüzde etkileri artarak süregelen ortak acıların, sıkıntıların neden yaşandığı konusunda birçok teorik çalışma yapılmaktadır.

Dünya geneline yayılmış olan sıkıntı psikolojisi, özellikle gençler üzerinde etkisini göstermektedir. Panik veya tedirginlik gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanan intihar olayları 1960'lardan sonra büyük artış göstermiştir⁵. Özellikle gelişmiş ülkelerde okur-yazarlığın reddedilişi, gelişen dünyaya ayak uyduramama, giderek yaygınlaşan hoşnutsuzluk kapsamında yoğun bir şekilde sistemden kopuşun bir göstergesi olarak görülmektedir.⁶

1960'lı yıllarda başlayan ve gençliği de etkisi altına alan bir düşünce hareketinin temel noktaları, sınırsız bir özgürlük, otoriteyi reddetme, komün yaşamını savunmak olarak ifade edilmektedir. Bu dönemde, yerleşik kapitalist kültür öğelerine ve otoriter devlet anlayışına karşı çıkan, içsel özgürlüğü savunan, ancak anarşist⁷ düşünce tarzından uygulamalarıyla ayrılan bir yaşam tarzını savunan⁸ toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır.

Bir toplumsal hareket; toplumsal değişmeyi geliştirmeye ya da engellemeye yönelik olan, ortak çıkarı korumak veya ortak bir amaca ulaşmak için girişilen toplu bir çaba olarak tanımlanabilir.⁹ David Aberle'ye göre toplumsal hareketler dört başlık altında sınıflandırılabilir. Bunlar;¹⁰

- 4 Herbert Marcuse, **Tek Boyutlu İnsan**, Çev. A.Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul, 1997, s.120–130.
- 5 Mehmet Eskin, “*Ergen Ruh Sağlığı Sorunları ve İntihar Davranışıyla İlişkileri*”, **Klinik Psiyatri Dergisi**, Cilt3, Sayı 4, 2000, s.229.
- 6 John Zerzan, **Gelecekteki İlkel**, Çev. C.Atila, Kaos Yay., İstanbul, 2004, s.176.
- 7 Anarşizm hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; George Woodcock, **Anarşizm: Bir Düşünce ve Hareketin Tarihi**, Çev. A.Türker, Kaos Yay., İstanbul, 1996; Ziya Somar, **Anarşi ve Anarşizm**, Erdini Basım ve Yay., İstanbul, 1980.
- 8 Mehmet C.Şahin, “*Sanayi Toplumundan Sanayi Sonrası Topluma Farklılaşan Gençlik hallerinin Sosyolojik Görünümü*”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 2, 2007, s.174.
- 9 Aanthony Giddens, **Sosyoloji**, Haz. C.Güzel, Kırmızı Yay., İstanbul, 2008, s.916; Mahmut Tezcan, **Sosyolojiye Giriş**, 4. Baskı, Şafak Matbaası, Ankara, 1995, s.190
- 10 David F.Aberle, **The Peyote Religion among the Navaho**, Chicago, 1966; Aktaran; Hasan H. Çalı, **Çevreci Toplumsal Hareket Olarak Greenpeace-Türkiye Hareketi**, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006, s.20–21.

- *Dönüştürücü hareketler*; geniş kapsamlı, yıkıcı ve genelde şiddete dayalı değişimlerdir
- *Reformcu hareketler*; mevcut toplumsal düzeni kısmen değiştirmeye yöneliktir. Yalnızca belli tür eşitsizlikleri gidermeyi amaçlar ve talepleri lokal düzeydedir
- *Kurtarıcı hareketler*; farklı gruplarca değersizleşmiş gibi görünen yaşamdan insanları kurtarma yolları arar. Bu hareketler, daha çok dini gruplar tarafından benimsenir
- *Değiştirici hareketler*; bireylere odaklanarak onların hayatında kısmi bir değişiklik yapmayı amaçlar. Alkol karşıtı ya da sigara karşıtı gruplar bunlara örnektir

1960'larda başlayan bu hareketlerin çıkış nedenleri olarak sadece dünya ekonomisinin girdiği yapısal krizler ya da toplumsal sınıfların milli gelirden daha fazla pay almak istemelerine indirgenmemektedir. Bu yeni toplumsal hareketler kendinden öncekilerden; siyasi sistemden yeni talepleri, örgütlenme şekillerinin değişikliği, bireylerin sınıf ve statüleri gibi noktalar nedeniyle farklılık göstermektedir. İçinde farklılık, özerklik, kimlik gibi değerler barındıran bu hareketler, modernizm değerlerinden ayrılmakta, 19.yüzyıldan 1960'lara dek devam eden siyaset anlayışından bir kopuşu simgeleyen postmodern* hareketler olarak karşımıza çıkmaktadır. Genellikle sivil toplum alanını genişleten, demokratikleşmeye dayanak sağlayan bu hareketler, birçok düşünür tarafından olumlu karşılanmıştır.¹¹

Türkiye; tarihi boyunca, dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi kendi coğrafyasında da yukarıda bahsi geçen dört toplumsal hareket biçimine ev sahipliği yapmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin çeşitli toplumsal dinamiklerini bu bakımdan özellikle Tanzimat Dönemi'ne kadar dayandırılabilir.¹² Tanzimat Fermanı'yla birlikte çağın gereksinimlerine uymak amacıyla yürürlüğe sokulmak istenen çeşitli reformlar, toplumun geleneksel yapısında da bazı büyük kırılmalara yol açmıştır. Geleneksel "kul" anlayışı kısmen sönmülmeye başlarken, onun yerine, o dönemde özellikle Avrupa'da eğitim gören Osmanlı

11 *Postmodernizm hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Jürgen L. Habermas, **Postmodernizm**, Haz. N.Zeka, 2.Baskı, Kıyı Yay., İstanbul, 1990; Michael Albert, Noam Chomsky, Edward S. Herman, **Postmodernizm ve Sol**, Çev. E.Abalıoğlu, BGST Yay., İstanbul, 2007. A.Touraine, **Modernliğin Eleştirisi**, YKY, İstanbul, 2012, s.122-145.

12 Meşrutiyet ve Tanzimat Dönemlerinin bir incelemesi için bkz. Mehmet Ö. Alkan, "Resmî İdeolojinin Doğuşu ve Evrimi Üzerine Bir Deneme", **Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi**, M.Ö. Alkan (Ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.377-401.

entelektüelleri tarafında “birey” düşüncesi ön plana çıkarılmaya çalışılmaktaydı. Kurumsal olarak Tanzimat ile başlayan ve çeşitli toplumsal bunalımları da içerisinde barındıran modernleşme süreci, özellikle Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren kendini gösterir.

Modernleşmenin getirdiği anlayış ve yönetim farklılıkları sonucu kimi toplumsal kesimlerde gözlenen uyum sorunlarının getirdiği bunalımlar neticesinde gelişen muhalif düşünceler sonucu, başta öğrenci ve işçiler arasında olmak üzere, çeşitli kesimler arasında tepkisel hareketlere yol açmıştır.¹³ 1960’lı yıllarda sendikacılık faaliyetleri ile birlikte etkin bir siyasi kuvvet olarak belirginleşen gençlik hareketleri, zaman içerisinde küreselleşme, siyasi istikrarsızlık ve ideolojik çatışmalar yanında, 1980’de gerçekleşen askeri müdahale ile önemli bir darbe yemiştir.¹⁴

Türkiye’de 12 Eylül 1980 Askeri müdahalesine kadar gerçekleşen öğrenci hareketlerini incelediğimiz bu çalışmamızın ilk bölümünde; çalışmamız esnasında izlenen metodoloji hakkında bilgi verilmektedir. İkinci bölümünde; kuramsal bir çerçeve çizmek amacıyla daha çok tarihsel bir bakış açısı hedeflenmekte, özelinde ise Türkiye coğrafyasındaki öğrenci hareketlerinin toplumsal noktaları analiz edilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda, Osmanlı’dan 1980’de öğrenci hareketleri dönemin karakterini belirleyen çeşitli tarih dilimleri ve farklı siyasi oluşumlar açısından tartışılmaktadır.

Kitabın ilk kısmında, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden başlayarak Milli Mücadele dönemi, Cumhuriyet’in kuruluş dönemi, tek parti dönemi, çok partili hayata geçiş süreci, 27 Mayıs Darbesi, 1968 olayları, 12 Mart Muhtırası ve 12 Eylül Darbesine götüren süreç gibi spesifik olayların öğrenci muhalefesinde ne derece etkisi bulunduğu analiz edilmektedir. Bunlarla birlikte, bahsi geçen dönem içindeki 1968 olaylarında aktif olan bazı önemli grupların sürece etkileri ile ortaya çıkan belirgin kırılma noktaları üzerinden durularak tarihsel bir algı oluşturulmaya çalışılmaktadır. 1960–1980 arası dönemde Sosyalist/Komünist ve Milliyetçi/Mukaddesatçı örgütlenmeler ile kendi içyapılarındaki fraksiyonların artması, eylemlerin, politik şiddetin ve iç terörün hız kazanması nedenleri açısından ele alınmaktadır.

İkinci kısımda, üniversiteler içinde örgütlenmenin artması, toplumsal şiddetin tırmanışı ve bu döneme yön veren çeşitli öğrenci örgütlerinin amaçları

13 Eda Çorakçı, **Modern ve Postmodern Kimlikler Bağlamında Yeni Toplumsal Hareketler**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi (GÜ), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s.88–89.

14 Fikret Şenses, “*Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?*”, **ERC Working Paper in Economic** 04/09, 2004, s.9–10.

tartışılmaktadır. Sağ ve sol görüşlü öğrencilerin etkin rol oynadığı dernekler ve örgütler konuyu daha açıklayıcı hale getirmek bağlamında tek tek incelenmektedir. Sağ ve sol görüşlü öğrencilerin etkin olduğu örgüt ve dernek örnekleri üzerinden kamplaşma ve çatışma alanları açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu bölümde ayrıca üniversite olayları karşısında öğretim üyelerinin tavrı ayrı bir başlık halinde ele alınmaktadır.

Son bölümde Tercüman, Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinin olaylara bakışı özelinde yazılı medyanın öğrenci hareketlerinde/ olaylarında etkinliği, etkinlik kazanma çabaları ve bu olayları kamuoyuna sunuş şekilleri üzerinden, grupları yönlendirme gücü/ çabası irdelenerek basının ideolojik kamplaşmadaki konumu incelenecektir. Bu amaçla öğrenci hareketlerinde her biri farklı büyük kırılmalara neden olan, üç örnek olay olarak seçilen “27-29 Nisan 1960 Üniversite Olayları”, “16 Şubat 1969 Kanlı Pazar Hadisesi” ile “Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın İdamları” alt başlıkları altında basın-ideoloji ilişkisi, gazetelerin olaylara yaklaşımı, kendilerine yakın hissettikleri grupların haberlerini yansıtış şekilleri, üniversite öğrenci olaylarını kamuoyuna aktarma farklılıkları ile genel olarak tüm olaylar istatistikî bilgiler ışığında ele alınmaktadır.